

L'iniziativa «Dretg da viver» ha però er la finamira d'activar ina legislaziun per la protecziun da la vita periclitada, particularmain en furma da disposiziuns per mamma ed uffant, per ina protecziun raschunaivla e gulivada da la maternitad ed ina meglra protecziun da desditga per la mamma en speranza etc.

L'iniziativa vul però er proteger meglier la vita umana en il *mintgadi*. Cun quella basa costituziunala duai vegnir stgaffida, en collavuraziun cun il burgais, la pussaivladad da leschas supplementaras per protecziun extendida *da la vita umana en general*. Il burgais duai gidar sin via democratica da fixar il rom per la protecziun da si'atgna vita cun l'introducziun da la nova disposiziun en la costituziun. Cun l'iniziativa pudain nus pruvar da plazzar da nov ils fundaments en la costituziun e rinforzar ina norma da basa dal stadi costituziunal, e quai en in cas decisiv, il dretg fundamental da viver.

dr. jur. M. Näf-Hofmann
Co-presidenta da l'iniziativa «Dretg da viver»

Comité d'acziun grischun
«PRO DRETG DA VIVER»
Secretariat: 7013 Domat/Ems
Tel. 081/36 12 19

Pertge è ina protecziun expressiva da la vita necessaria?

In motiv principal per giustifitgar l'iniziativa Dretg da viver è quel: il dretg da viver è bain reconuschì en la costituziun federala sco dretg fundamental (nuncircumscriit), la evidenza davart il cumenzament e la fin da la vita umana, pia cura che la protecziun cumenza e cura ch'ella finescha, manca però. Damai mancan princips, sut qualas cundiziuns e cura che la vita na duai betg u betg pli esser in bain giuridic protegi. Oz èn questas dumondas fitg actualas, uschia per ex empel areguard ils pops ord la retorta, la manipulaziun dals gens, l'eutanasia, la paina da mort e las transplantaziuns d'organs etc.

Igl è absolutamain necessari da sclerir questa chausa avant ch'i vegnia fatg abus, pertge ch'il dretg fundamental da l'uman, sia vita, è periclitada. Perquai sto quest princip vegnir recepi en la costituziun actuala en il senn d'ina disposiziun correspudenta; medemamain duai l'iniziativa er reglar il cumenzament e la fin da la vita en las «zonas grischas», ch'existan anc oz.

Cumenzament e fin da la vita umana

Al. 2 dal text da l'iniziativa

L'iniziativa numna la schendrientscha il cumenzament da la vita umana, quai vul dir il mument da la fructificaziun da la cella da l'ov tras la cella da sem. Sch'i vegn ditg che la vita cumenzia cun la schendrientscha e cun quai er sia protecziun, ston ins er resguardar da l'autra vart ils interess da la mamma. L'iniziativa permetta intervenziuns, fixescha però che quellas sajan *mo* pussaivlas entaifer il rom da la consideraziun dals bains giuridics ch'il text da l'iniziativa stipulescha e mo sin via constituziunala. Uschia èsi ditg cleramain ch'ins na dastgia betg operar mo cun «directivas», mabain sulettamain sin fundament da leschas. Quellas leschas na dastgan però betg esser uschia che la vita umana suenter la schendrientscha pudess vegnir restrenschiada u unfrida a bains giuridics inferiurs.

Sche l'iniziativa vegn acceptada sto il legislatur sa spruvar da stgaffir las disposiziuns legalas che correspundan al text da la constituziun. (Legislaziun executiva davart indicaziuns, disposiziuns d'agid socialas etc.)

«La vita *finescha* cun la mort natirala.» Quai di il text da l'iniziativa. Cun quai èsi fixà cleramain che la vita na dastga betg vegnir terminada tras mesiras artificialas cunter la vita, cun auters plets: betg sco ch'i para e plai a l'uman! L'expressiun «mort natirala» na sa referescha betg a catastrofas ed «accidents chaschunads da forzas pli autas» pertge ch'in uman na prenda betg mesiras cunter la vita d'in auter en quels cas. Sch'in uman è però responsabel per in accident mortal d'in auter na mora quel betg d'ina mort natirala (normala) ed il culpaivel sto dar pled e fatg.

I dat cas da cunfin areguard la fin da la vita. En quest connex pens'ins a l'eutanasia. *Eutanasia activa* po muntar scursanir sapientivamain la vita umana tras mesiras artificialas cunter quella, p.ex. dar u

preparar medicaments u injezioni cun effect mortal. Il text da l'iniziativa refusescha l'eutanasia activa.

Eutanasia passiva munta renunziar a disposiziuns che prolungeschan la vita dal moribund, p.ex. retrair medicaments, substanzas nutritivas d'impurtanza vitala u transfusiuns da sang. L'iniziativa na vul betg che la vita vegnia prolungada artificialmain per tut pretsch, autramain na fiss quai betg pli ina mort natirala. A la dumonda quant lunsch ch'ins dastgia prolungar la vita cun agid da disposiziuns d'agid medicinalas na pon ins betg responder en furma d'in princip constituziunal. Quai ston ins plitost surlaschar a la scienza medicinala.

La paina da mort è esclusa tras il text da l'iniziativa (cun excepziun dal cas da dretg da guerra).

Consideraziun dals bains giuridics e da la constituziunalitad

Alinea 3) dal text da l'iniziativa ha ina gronda muntada. Il dretg da viver e d'integritad corporala e spiertala na po betg valair senza limitas. *Excepziuns* ston ins prevair, p.ex. la *defensiun legitima*: sch'in uman vegn attatgà nungiustifitgadain d'in adversari dastga el al mazzar en cas ch'el vegn d'evitar sia atgna mort mo en quella maniera. En la constituziun ston dentant ils princip, cura e quant enavant che talas excepziuns èn permissas, pia nua che la lescha las dastga prevair, esser fixads. Stgalas da valur èn perquai necessarias; quellas èn dependentas da dus princip:

1. Il princip da la *consideraziun dals bains giuridics*, q.v.d. ins dastga renunziar ad in bain giuridic, p.ex. la vita, sulettamain en quel mument ch'in bain giuridic equivalent u superiur è en privel.
2. Il princip da la *constituziunalitad*. Quai munta:
 - decisiva è la dignitad da l'uman
 - ins dastga mo prender mesiras cunter la vita umana sin basa d'in proceder legal e

- ins po trair natiers in derschader neutral per la protecziun da la vita.

L'expressiun «constituziunal» na sa lescha betg simplamain remplazzar cun: «Mesiras cunter la vita èn mo pussaivlas sin via legala.» L'istorgia, surtut quella dal terz reginavel (las uschenumnadas «leschas da Hitler») ans mussa ch'ins po prender mesiras cunter la vita umana sin via legala (destrucziun d'umans en champs da concentraziun, mazzament d'impedids etc.), che quellas leschas n'èn però betg constituziunalas, perquai ch'ellas offendan la dignitad dal'uman. L'iniziativa na vul betg pussibilitar mesiras cunter la vita, mabain anzi metter *limitas e stgalas da valurs* en quels cas nua che mesiras cunter il dretg da viver na pon betg vegnir scumandadas.

La noziun «constituziunal» è adattada excellentamain en quest cas. Sia sostanza effectiva sa lascha caracterisar cun la frasa essenziala: «La dignitad da l'uman è inattatgbla.» Quai munta, che mesiras cunter la vita èn permissas mo sche la dignitad che tutga a *mintga* uman, en virtid a ses esser uman, vegn defendida. Quai vala er per il legislatur.

Periclitaziuns e privels per il dretg da viver

Igl è in fatg ch'ozendi na pon ins betg survesair las smanatschas ed ils privels per il dretg da viver. Nus na pensain betg mo als sforz per legalisar l'eutanasia activa e liberalisar l'abort, mabain er a la periclitaziun dal dretg da viver tras il traffic modern e la destrucziun progressiva da noss ambient.

Ina gronda part da la populaziun è fatalistica visavi a quels fatgs, en quel senn ch'i vegn ditg: «Ins na po tuttina far nagut cunter quai.» La prontadad da capitular avant difficultads, il spiert dal temp, la filosofia progressiva exista. Cun quell'iniziativa vulain nus cumbatter la resignaziun ed il spiert da «capitulaziun», sperond sin ina nova reflexiun che maina al respect profund ed al senn da responsabladad visavi la vita en general.